ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 93, Haziran 2019, s. 83-95

ISSN: 2148-2489 Doi Number: http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.14977

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date *3.04.2019*

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date *27.06.2019*

Dr. Öğr. Üyesi Tolga KABAŞ
Çukurova Üniversitesi, İİBF, Iktisat Bölümü
tkabas@cu.edu.tr

PSİKOLOJİ, SOSYOLOJİ VE İSLAM TEOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDEN NEOKLASİK İKTİSAT TEORİSİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Öz

İnsanların davranışlarını belirleyen faktör bazen akıl, bazen alışkanlıklar veya duygular, bazen sosyal ilişkiler veya normlar, bazen de inanç sistemleri olabilmektedir. Farklı sosyal bilim dallarında yapılan araştırmalar insanın iktisadi boyutundan daha önemli boyutları olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. İnsanın psikolojik, sosyal veya manevi varlık boyutları en az iktisadi boyutu kadar önemlidir. İnsanın manevi boyutunun da ihmal edilmemesi gerekmektedir. Manevi boyut ihmal edildiğinde insanların derin anlam krizlerine yakalanabildikleri görülmektedir. Neoklasik İktisat Okulu insanları iktisadi insan olarak görerek tek bir boyuta indirgemiş, psikolojik, sosyolojik ve manevi boyutlarını ihmal etmiştir. Neoklasik Teori hayatın birliği ilkesini ihlal etmektedir. Neoklasik İktisat Okulunun bu materyalist ve pozitivist yaklaşımı büyük toplumsal, çevresel ve ahlaki sorunlara yol açmıştır. Son yıllarda diğer sosyal bilimlerdeki araştırmacılar Neoklasik İktisat Teorisine bu bağlamda isabetli eleştiriler yapmaktadır. Bir sosyal bilim dalından çok doğa bilimine benzemeye çalışan ekonomi biliminin yeniden insani ve ahlaki bir yaklaşım benimsemesi beklenmektedir. Bu bağlamda çalışmada Psikolojinin, Sosyolojinin ve İslam Teolojisinin Neoklasik İktisat Okuluna yönelttiği eleştirilere ve geliştirdikleri yaklaşımlara değinilmektedir.

Anahtar kelimeler: Homoeconomicus, Sınırlı Rasyonalite, Sosyal Gömülülük, Tevhid

MAIN CRITICISMS FROM THE PERSPECTIVE OF PSYCHOLOGY, SOCIOLOGY AND ISLAMIC THEOLOGY WHICH ARE MADE AGAINST NEOCLASSICAL ECONOMIC THEORY

Abstract

The factors which determine human behaviour can be rationalism and it can be sometimes habits or sentiments. In some situations social relations or norms are considered as major variables for explaining human behaviour. However sometimes belief systems become more important dimension and determine human behaviour. Social researches in different social sciences reveal that human beings have more important dimensions than the economic one. Human beings' psychological, sociological and spiritual dimensions are at least as valuable as economic dimension. When the spiritual dimension is disregarded, humanbeings are caught to a meaning crisis in their life. Neoclassical Economic Theory reduced human beings to only one dimension which is economic dimension. Therefore Neoclassical Theory violates "the unity of life" principle. This materialist and positivist approach of Neoclassical School caused social, environmental and moral problems. Therefore Economics science should evolve to a more human and moral approach again. Within this context in this study, the main criticisms of Psychology, Sociology and Islamic Theology which are made against Neoclassical Economic Theory are being told.

Keywords: Homoeconomicus, Bounded Rationality, Social Embeddedness, Unity

1. GİRİŞ

Modern ekonomi biliminin başlangıç yılı olarak 1776 yılı kabul edilir. 1776 yılında Adam Smith "Ulusların Zenginliği" kitabını yayınlayarak modern ekonomi biliminin doğduğunu ilan etmiştir. Yaklaşık yüzyıl süren Klasik İktisat Okulu döneminde ekonomi bilimi bir sosyal bilim dalı özelliği taşımakta, ekonomi bilimi ile psikoloji-sosyoloji-teoloji bir bütün olarak ele alınmaktaydı. 19. yüzyılın sonlarında kurulan Neoklasik İktisat Okuluyla birlikte iktisadi davranışlardaki psikolojik, sosyolojik ve teolojik faktörler analiz dışında bırakılmıştır. Bu şekilde Neoklasik iktisatçılar ekonomi bilimini fizik, biyoloji, matematik gibi kesinliğe sahip mekanistik ve sayısal bir bilim dalına dönüştürmeyi başarmıştır.Neoklasik iktisatçılar izledikleri metodolojiyle Adam Smith'in ortaya koyduğu evrensel zenginlik vizyonunu veya doğal özgürlük sistemini matematiksel olarak modelleyebilmişlerdir.

Neoklasik iktisatçılar 19.yüzyılın sonlarında Alman Tarihçi Okuluna karşı sürdürdükleri metodoloji savaşını kazanmışlardır. Böylece Neoklasik İktisat Teorisi 19. yüzyılın sonlarında tüm ülkelerde kapitalizmin temel teorisi olarak kabul edilmiştir. Ekonomi biliminin metodolojisini belirleyen ve kontrol eden paradigma Neoklasik İktisat Okulu olmuştur. Günümüzde de ekonomi bilimini kontrol edenler Neoklasik iktisatçıların belirlediği metodolojiyi sürdürmektedirler. Neoklasik İktisat Teorisi'nde iktisadi kararlar tam rasyonel olduğu varsayılan homoeconomicus (ekonomik insan) bireyler tarafından alınmaktadır. Bir doğa bilimi formunda olan Neoklasik İktisat Teorisi tüketim odaklı, atomistik ve rasyonel ekonomik insanı, yani homoeconomicusu temel davranış modeli olarak kabul etmektedir.

Neoklasik ekonomi teorileriyle birlikte temel davranış modeli olarak kabul edilen homoeconomicusun kamuoyuna öğretilmesi, araçsal rasyonel davranış modelinin tüm sosyal hayatta benimsenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda hızla gelişen kapitalizmin etkisiyle Avrupa'da geleneksel sosyal bağlar kopmuş yerine rasyonel, modern ve seküler sosyal ilişkiler kurulmuştur. Neoklasik İktisat Teorisi ile ekonomi biliminin sosyal bilimden mekanistik bir doğa bilimi formuna dönüştürülmesine bir tepki olarak Avrupa'da Alman ve Avusturyalı iktisatçılar öncülüğünde "Sosyal Ekonomi" yaklaşımı geliştirilmiştir.

Günümüzde sosyal ekonomi yaklaşımında birçok araştırmacıya ait farklı yöntemdeki/metodolojideki araştırmalar bu büyük gelenek içerisinde bir araya getirilmeye çalışılmaktadır. Sosyal ekonomi yaklaşımının gelişmesine katkıda bulunmuş önemli bir aydın olarak Max Weber de bulunmaktadır. Max Weber'e göre homoeconomicus davranış modeli matematiksel olarak ideal bir ekonomiye yol açmaktadır. Ancak, homoeconomicusun temsil ettiği araçsal rasyonel davranış modelinin gittikçe sosyal hayata hakim olması bir sosyolog olan Max Weber'i endişelendirmiştir. Bu bağlamda Max Weber Neoklasik Okulun rasyonel seçim teorisine, yani araçsal rasyonel davranış modeline önemli eleştiriler yapmıştır.

Sosyal ekonomi yaklaşıma göre iktisadi davranış sosyal bir davranıştır, maddi çıkarlar doğrultusunda yapılmaktadır, ancak bir dereceye kadar değerler, ahlak kuralları, gelenekler, duygularla da hareket edilmektedir. Bu yaklaşıma göre insanlar çok boyutlu varlıklar olarak kabul edilmektedir. Sosyal ekonomi yaklaşımına göre ekonomi bilimi bir sosyal bilim dalıdır, dolayısıyla doğa yasaları gibi merhametsiz ekonomi yasalarına sahip, mekanistik, değerden bağımsız pozitif bir bilim dalı olmaya çalışmamalıdır. Ekonomi bilimi insanları ve kurumları inceleyen holistik, değer yönelimli, insanlara nasıl barış içerisinde birlikte yaşayacaklarını öğreten, organik bir ahlak bilimi olmalıdır.

Günümüzde insanların gerçekte homoeconomicus olmadıklarını, yani sınırlı rasyonel olduklarını ileri süren birçok araştırma yapılmaktadır. Son yıllarda Nobel ödülleri alan ve davranışsal iktisatçılar olarak bilinen iktisat psikolojisindeki araştırmacılar, psikolojik faktörleri iktisadi araştırmalara dahil ederek insanların neden homoeconomicustan saptıklarını, yani sınırlı rasyonel davrandıklarını açıklamaktadırlar.Davranışsal iktisatçılar psikolojinin yardımıyla iktisat teorilerinin olayları açıklama gücünü arttırmaya çalışmaktadırlar. Benzer şekilde iktisat sosyolojisindeki araştırmacılar iktisadi analizlere sosyal faktörleri eklemektedirler. İktisat sosyolojisindeki araştırmacılar sosyolojinin yardımıyla piyasaların daha iyi anlaşılması için araştırmalar yapmaktadırlar. İktisat sosyolojisi alt disiplinindeki araştırmacıların bünyesinde birçok farklı yaklaşımı barındıran sosyal ekonomi geleneğini benimsedikleri görülür.

Bu bağlamda Müslüman iktisatçıların Neoklasik İktisat Okuluna ve kapitalizme karşı metodolojik eleştirilerin yanı sıra ahlaki eleştiriler yaptıkları görülmektedir. İslam iktisatçılarına göre son iki yüzyıldır ekonomi biliminin kontrolünü elinde bulunduran Neoklasik paradigma arzu edilmeyen toplumsal ve çevre sorunlarına yol açmıştır. Newtoncu olan Neoklasik paradigma sadece ahlaki boyutları reddetmemekte, ahlaki boyutların paradigma içine dahil edilmesine de karşı koymaktadır. Dolayısıyla, Neoklasik Teori "hayatın birliği" ilkesini, yani Tevhid ilkesini de ihlal etmektedir. İslam iktisatçılarına göre Dünyanın daha insani ve merhametli bir kapitalizm modeline ihtiyacı vardır.

İktisat psikolojisindeki, iktisat sosyolojisindeki ve İslam iktisadındaki araştırmacıların çok başarılı çalışmalar yaptıkları, Neoklasik Teori'nin ortaya koyduğu ekonomik gerçeklere karşı alternatif açıklamalar ve çözümler getirebildikleri görülmektedir. Neoklasik İktisadın ba-

şarısızlığı toplumsal ve ahlaki kuralların dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır. Bir doğa bilimi formunda olan Ekonomi biliminin ahlakı yeniden keşfetmeye ihtiyacı vardır. Çalışmada sosyal ekonomi yaklaşımı bağlamında Psikoloji, Sosyoloji ve İslam Teolojisi perspektifinden Neoklasik İktisat Okuluna yöneltilen eleştirilere yer verilmektedir. Ayrıca, çalışmada bu disiplinlerin Neoklasik Teoriye karşı geliştirdikleri yaklaşımlara da değinilmektedir.

2. PSİKOLOJİ BİLİMİNİN NEOKLASİK İKTİSAT TEORİSİNE YÖNELTTİĞİ ELEŞTİRİLER: DAVRANIŞSAL İKTİSAT

Klasik İktisat Okulu döneminde iktisat bilimi bir sosyal bilim dalı özelliği taşımakta, iktisat ile psikoloji-sosyoloji-teoloji bir bütün olarak ele alınmaktaydı. Bu bağlamda iktisat ile psikoloji ilişkisini Adam Smith'in çalışmalarına kadar götürmek mümkündür. Adam Smith "Ahlaki Duygular Kuramı"(1759) adlı eserinde insanın duygu ve davranışları üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuştur. Bu eserinde insan davranışının belirleyici psikolojik ilkesi "sempati"dir.

Sempati kavramı insanların başkalarının acı ve sevinçlerini paylaşma, başkalarını acı ve sevinçlerine ortak etme eğilimi anlamına gelmektedir. Smith 1776 yılında yayınladığı "Uluslaın Zenginliği" eserinde sempati ilkesinden bahsetmez. Bu eserinde insan davranışının belirleyici psikolojik ilkesi olarak "kişisel çıkar" arayışı ve değişim ile mübadele eğiliminden bahseder. Smith ortaya attığı bu iki ilkeyle ekonomi ve ahlakı birleştirmeye çalışmıştır(Ruben ve Dumludağ,2015:4-5).

Geleneksel iktisat teorisinde kişisel çıkar dürtüsüyle hareket eden insan modeli Jeremy Bentham'ın 1789 yılında yayınladığı "Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş" adlı kitabında sunduğu "Faydacılık" yaklaşımıyla tamamlanır. Faydacılık yaklaşımı insanın tüm eylemlerinde başvurabileceği tek ölçütün acıdan kaçıp hazza veya mutluluğa ulaşmaya çabalamak olduğunu öne sürer. Bu görüşe göre insanlar kaçınılmaz olarak hazların/mutluluğun peşine düşerler ve tüm davranışlarında "en yüksek mutluluk" ilkesine göre hareket ederler. Bu görüş burjuvaların dünya görüşünü yansıtmaktadır(Ruben ve Dumludağ,2015:6).

Ancak, Neoklasik İktisatçıların ekonomi biliminin kontrolünü ellerine geçirmeleriyle birlikte insana ait sosyolojik ve psikolojik faktörler ihmal edilmiştir. Bireyler sadece rasyonel kararlar alan, aldıkları rasyonel kararlarda faydasını veya mutluluğunu maksimize eden varlıklar olarak iktisadi modellerde yer almışlardır. Böylece, Neoklasik İktisat Okulunun en temel varsayımlarından biri homoeconomicus, yani "ekonomik insan" modeli olmuştur.

Dolayısıyla, iktisadi davranışlardaki psikolojik ve sosyolojik faktörler analiz dışında bırakılmıştır. Psikolojik, sosyolojik faktörlerin rasyonel davranış modelini bozduğu ve "sınırlı rasyonelliğe" yol açtığı düşünülmüştür.Böylece, tam rasyonellik varsayımının kabul edilmesiyle iktisat bilimi sosyal bilim olmaktan uzaklaşıp, pozitif bir bilim olmaya başlamış, tıpkı fizik veya matematik gibi kesinliğe sahip bir doğa bilimi formuna girmeyi başarmıştır. Böylece, ekonomi bilimi fizik bilimindeki modellere en çok yaklaşan bir sosyal bilime dönüşmüştür(Tabakoğlu, 2008:36).

Homoeconomicus kavramının kökü rasyonaliteye dayanmaktadır. Rasyonalite ise "akılcılık" kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ekonomi biliminde homoeconomicus kendi çıkarını veya mutluluğunu maksimize eden kişi olarak tanımlanmakta ve ekonomik modellerde temel insan modeli olarak kullanılmaktadır. Çıkar/fayda maksimizasyonu davranışı rasyonel davranış olarak kabul edilmektedir. Neoklasik iktisatçılar bu basit araçsal rasyonel davranış modeli sayesinde tüm ekonomiler için geçerli olan oldukça matematiksel optimizasyon

modelleri ve genel denge modelleri kurabilmişlerdir. Bu bağlamda tam istihdam dengesinden sapmaların ise piyasa aktörlerinin sınırlı rasyonel davranışlarından kaynaklandığını tespit etmişlerdir(Şeniğne,2011:3).

Ayrıca, çıkar/fayda maksimizasyonu davranışı Neoklasik iktisatçılar tarafından bir doğa yasası, yani bir evrim yasası olarak kabul edilmiştir. Tüm canlıların doğada hayatta kalabilmek için faydasını maksimize etmek zorunda olduğu ileri sürülmüştür. Bu evrim yasasına uymayan, yani "sınırlı rasyonel" davranan insanların/şirketlerin doğal seleksiyon sonucunda ekonomik mücadeleyi kaybedeceği ve piyasa sistemi içinde yok olacağı düşünülmüştür.

Neoklasik İktisat Okulunun bilimin kontrolünü eline geçirmesinden itibaren,19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar iktisat ile psikoloji arasındaki ilişki azalmış, iki disiplinin arasında yeni bağlar kurulamamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, psikoloji biliminin araştırma alanı bilinç, bilinçaltı gibi konulardan davranışlara doğru yönelmiştir. Bu durum psikologlar ile iktisatçılar arasında ilişkilerin yeniden başlamasına ve yeni bağların kurulmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler ışığında 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren aslında psikolog olan araştırmacılar iktisadın araştırma alanına girerek psikolojik unsurları iktisadi araştırmalara dahil etmeye başlamışlardır.

Böylece iktisat ile psikoloji arasında bir köprü kurulmuş, "Davranışsal İktisat" ortaya çıkmaya başlamıştır. Öncü davranışsal iktisatçılar özellikle bireylerin karar alma süreçlerini inceleyerek ve "sınırlı rasyonel davranış" modelleri geliştirerek rasyonaliteden sapmalar konusunu açıklığa kavuşturmayı amaç edinmişlerdir. Psikoloji biliminin en temel varsayımlarından birisi, insanların her zaman çıkarlarını maksimize etmeyi düşünmedikleri varsayımıdır. Yani, psikoloji biliminin en temel varsayımlarından biri insanların gerçekte homoeconomicus olmadığını söylemektedir(Şeniğne,2011:35).

Psikoloji bilimine göre insanlar her durumda çıkarlarını/faydalarını maksimize etmeyi düşünmezler, ancak genelde kendilerini tatmin edici sonuçlar sağlayan davranışlarda bulunurlar. Bu bağlamda aslında psikolog olan davranışsal iktisatçılar iktisadi olayları inceleyerek insanların "sınırlı rasyonel" olduğunu göstermektedirler. Davranışsal iktisatçılar psikolojiden yararlanarak, özellikle bireylerin karar alma süreçlerini inceleyerek tam rasyonaliteden yani homoeconomicustan sapmaları araştırmaktadırlar(Şeniğne,2011:36-37).

Davranışsal iktisatçılar arasında "Eski Davranışsal İktisatçılar" ve "Yeni Davranışsal İktisatçılar" olmak üzere iki kuşak araştırmacı bulunmaktadır. Eski davranışsal iktisatçılar arasında George Katona, Harvey Leibenstein, Tibor Scitovsky ve Herbert Simon bulunmaktadır. Davranışsal iktisat terimi de ilk defa bu dönemde 1958 yılında kullanılmıştır. Bu davranışsal iktisatçılar grubu sınırlı rasyonalite, firma davranışları, tüketici davranışları ve belirsizlik gibi alanlarda psikoloji biliminden yararlanarak çalışmışlardır.

Eski davranışsal iktisatçılar geleneksel iktisat teorisinin bir anlamda yetersiz kaldığını ileri sürerek homoeconomicusun yerini alacak alternatif bir model arayışı içerisine girmişlerdir. Bu yüzden yaptıkları çalışmalar iktisatçılar tarafından çok benimsenmemiş ve ekonomi biliminde arzu edilen etkilere yol açmamıştır. 1970'li yıllarda yeni davranışsal iktisatçılar olarak bilinen grup ortaya çıkmıştır. Bu grupta iki kişinin çalışmaları oldukça önemlidir. Bu araştırmacılar Nobel ödüllü Daniel Kahneman ve Amos Tversky'dir(Şeniğne,2011:40-41).

Kahneman ve Tversky'nin 1979 yılında "Econometrica" dergisinde yayınladıkları "Beklenti Teorisi:Risk Altında Karar Alma" isimli çalışmaları bir devrime yol açmıştır. Bu ça-

lışmada Kahneman ve Tversky sınırlı rasyonelliğe yol açan psikolojik faktörleri ele almışlardır. Kahneman ve Tversky belirsizlik altında alınan kararlarda geleneksel iktisat teorisinin temel varsayımlarından olan rasyonaliteden sapmaları tesbit etmişlerdir. Kahneman'ın çalışmaları günümüz davranışsal iktisat alanındaki gündemi belirlemiş ve önemli bir temel teşkil etmiştir(Şeniğne,2011:41).

Kahneman ve Tversky'ye göre rasyonaliteden sapmaların temel sebebi insanların iktisadi kararlar sırasında durumu analiz ederken, yani muhakeme sırasında yaşadıkları güçlüklerdir. Bu durumu en iyi açıklayan bir örnek olarak insanların iktisadi kararlar verirken rasyonel yaklaşımlardan çok kestirme yolları tercih etmesi verilebilir. Kahneman ve Tversky'nin yaptığı deneylerde kazanç durumlarında insanların riskten kaçındığını, kayıp durumlarında ise risk aldıkları görülmektedir. Yani, insanların kayıplara karşı hassasiyetinin, kazançlara karşı hassasiyetinden daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Kahneman ve Tversky'nin yaptığı çalışmalar ve elde ettikleri sonuçlar ekonomi bilimine yeni bir bakış açısı getirmiştir (Şeniğne,2011:53-54).

Geleneksel iktisat teorisindeki homoeconomicus tüm iktisadi karar alma mekanizmalarını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Geleneksel iktisat teorisinin açıklayıcı gücünün artırılması psikoloji biliminin yardımıyla duygusal tepkilerin de ele alındığı ve insanların farklı yönlerinin de bulunduğunun hesaba katılmasıyla mümkün gözükmektedir. Böylece davranışsal iktisat alanında yapılan laboratuvar/saha deneylerinde homoeconomicusa duyguları entegre etme ve geleneksel iktisat teorisinin açıklayıcı gücünü artırma imkanı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda davranışsal iktisatçılar tam rasyonellik varsayımına alternatif olarak, psikolojik temelleri olan ve sınırlı rasyonel davranışları açıklayan matematiksel modeller sunmaktadırlar.

Ayrıca, Neoklasik Teoride homoeconomicusun mutluluğu yalnızca kendi ihtiyaçlarının tatmin edilmesine bağlı olan fayda fonksiyonları kullanılarak açıklanır. Dolayısıyla, Neoklasik Teoride homoeconomicusun mutluluğu egoist bir mutluluk olup diğer insanların ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlı değildir. Davranışsal iktisatçıların yaptıkları laboratuvar/saha deneyleri Neoklasik Teori'nin insanların yalnızca kendi çıkarlarını düşündüğü varsayımının yanlış olduğunu gösterirken, insanların toplumsal faydayı, yani diğer insanların da mutluluğunu düşündüklerini ortaya koymaktadır(Şeniğne,2011:57-58).

3. SOSYOLOJİ BİLİMİNİN NEOKLASİK İKTİSAT TEORİSİNE YÖNELTTİĞİ ELEŞTİRİLER: İKTİSAT SOSYOLOJİSİ

19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da İngiliz/Avusturyalı Neoklasik iktisatçılar ile Alman Tarihçi Okulu üyesi iktisatçılar arasında "Methodenstreit" olarak bilinen yöntemler savaşı yapılmıştır. Yöntemler Savaşı sırasında İngiliz/Avusturyalı iktisatçıların liderliğini Carl Menger yaparken, Alman Tarihçi Okulunun görüşlerini temsil eden kişi Gustav Schmoller olmuştur. Ekonomi biliminin yöntemi üzerine yapılan tartışma genelde Menger ile Schmoller arasında gerçekleşmiştir. Ekonomi biliminin yöntemi üzerine yapılan bu savaş önce Avrupa'da başlamış, sonra tüm Dünyaya yayılmıştır.

Almanlar karşısında savaşı kazan grup Neoklasik İktisat Okulu olmuş ve ekonomi biliminin kontrolünü Neoklasik iktisatçılar ele geçirmişlerdir. 19. yüzyılın sonlarında yapılan Yöntemler Savaşı sonucunda ekonomi bilimi ve sosyoloji ayrılmıştır. 1930'larda Neoklasik İktisat Okulu Wesley Mitchell, Thorstein Veblen, John K. Galbraith ve John Commons'ın önderliğini yaptığı Amerikan Eski Kurumsal İktisat Okulu karşısında da bir zafer kazanmıştır.

Neoklasik İktisat Okulunun bilimin kontrolünü eline geçirmesiyle birlikte ekonomi bilimi 20. yüzyıl içerisinde tamamıyla soyut ve pozitif bir bilim dalına dönüşmüş, iktisadi hayatın karmaşıklığını matematiksel formüllerle ifade etmeye çalışmıştır. Bu şekilde tüm ekonomiler için geçerli evrensel ifadelere veya kanunlara ulaşılmıştır. Kurumlar, tarih, kültür, din gibi sosyal faktörler ise iktisadi analizlerin dışında bırakılmıştır. Sosyologların sempati duyduğu Alman Tarihçi Okulu ve Eski Kurumsal Okul bu gelişmelere karşı çıksa da yöntemler savaşını kaybetmişler ve Heterodoks iktisadın düşüncelerine dönüşmüşlerdir.

1930'lardan 1970'lere kadar ekonomi bilimi ile sosyoloji arasındaki iletişim azalmıştır. 1930'lardan 1970'lere kadar iktisatçıların yaptıkları çalışmalarda sosyolojiden hiçbir düşünce almadan yaptıkları görülmüştür. Bu tarihler arasında iktisatçılar sosyal sorunları çalışmadığı gibi, sosyologlar da iktisadi alanlara ilgi duymamışlardır (Kalleberg,1995:1208).

İktisat sosyolojisi adlı alt disiplin 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın sonlarında ekonomi bilimi ile sosyoloji ayrılınca, iktisat sosyolojisinin önemli bir fonksiyonu olacağı, iki bilim dalı arasında bir köprü vazifesi göreceği düşünülmüştür. Eski iktisat sosyolojisinin en iyi eserlerini Max Weber, Emile Durkheim, Karl Marx, Georg Simmel, Thorstein Veblen gibi öncü sosyologlar yapmıştır. İktisat Sosyolojisinin kökleri ise Alman Tarihçi Okulunda bulunmaktadır.

Sosyoloji ve ekonomi biliminin sınırlarını aşan ortak çalışmaların ekonomiyle birlikte toplumu daha iyi anlayabilmemizi sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda ekonomi bilimi ile sosyoloji arasındaki bölünmeyi azaltan ve iki disiplini birbirine yakınlaştıran bir alt disiplin olarak iktisat sosyolojisinin önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. İktisat sosyolojisi ekonomi bilimi ile sosyoloji arasında bir köprü rolü görerek, iki disiplinin sınırlarını aşan ortak çalışmaların yapılmasını sağlamaktadır.

Neoklasik İktisat Teorisi'nin 20. yüzyıl içerisindeki hızlı yükselişine ve emperyalizmine karşı ilk ciddi başkaldırı Mark Granovertter'in 1985 yılında yayınladığı "İktisadi Davranış ve Sosyal Yapı: Gömülülük Problemi" adlı çalışmasıyla gerçekleşti. Bir sosyolog olan Mark Granovetter bu önemli çalışmasında anahtar kavram olarak "sosyal gömülülük" kavramını ortaya atıyordu. Granovetter'in bir devrim yaratan bu çalışmasıyla iktisat sosyolojisinin yeni versiyonu doğmuş oluyordu. "Sosyal gömülülük" kavramı ise yeni iktisat sosyolojisinin temel kavramı haline geliyordu.

Sosyal gömülülük kavramı iktisadi davranışın yalnızca kar ve maliyet hesaplamasıyla yapılmadığını, gerçekte iktisadi davranışın insan ilişkileri ağı içinde gömülü olduğunu ifade etmektedir. Granovetter'e göre ekonomiler sınıf, güç, siyaset, kurumlar, kültür gibi sosyal faktörlerin içinde gömülüdür. Bu sosyal faktörler insanların piyasalarda nasıl davranacaklarını şekillendirirler. Dolayısıyla, homoeconomicusa sosyal ilişkilerin ve sosyal faktörlerin entegre edilmesi gerekmektedir(Hass,2007:8)..

Bu bağlamda entografik veya antropolojik çalışmalarla piyasalarda bulunan farklı formlardaki homoeconomicusların ortaya çıkarılması, ortaya çıkarılan farklı karakterlerdeki homoeconomicusların sosyal yönlerinin iktisat teorisindeki "homoeconomicus" varsayımına entegre edilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda önemli sektörlerdeki şirket yöneticileri veya piyasalara önderlik yapan iş adamlarıyla etnografik çalışmalar yapılmaktadır.

Bu etnografik çalışmalarda iş adamlarının veya şirket yöneticilerinin Neoklasik modelin varsaydığı çıkar/fayda maksimizasyonu davranışından farklı şekilde davrandıkları ortaya ko-

nulmaktadır. Dolayısıyla, iktisat sosyolojisine göre Neoklasik iktisatçıların iktisadi davranışı yalnızca bireysel rasyonel hesaplama olarak varsaymaları yanlış bir tutumdur. Bu yüzden, iktisat sosyolojisi yaklaşımına göre iktisadi sorunlar sosyolojinin yardımıyla ve kavramlarıyla açıklanmaya çalışılmalıdır.

Ancak,Neoklasik Teori ve rasyonel davranış modeli insanların çok düşük sosyal yoğunlukta yaşadıklarını ve özellikle modernleşmeyle birlikte sosyal gömülülüğün azaldığını kabul ederek, toplumu göründüğünden daha bireyci olarak kavramsallaştırmaktadır**.** Sosyal unsurları yokmuş gibi kabul ederek, toplumun yalnızca bireylerin toplamından ibaret olduğunu, yani atomize olduğunu varsaymaktadır. Bundan dolayı, iktisat sosyolojisi piyasaların sosyal olarak entegrasyonunu savunurken, rasyonel davranış modeli piyasaları sosyal unsurlardan soyutlayarak toplum gibi göstermekte ve genelleştirmektedir(Zafirovski,1999:613-614).

Ayrıca, Neoklasik Teori iktisadi davranışı açıklarken rasyonel davranış modelini kullanırken, iktisadi davranışı belirleyen önemli bir faktör olarak kültürü ihmal etmektedir. Kültür iktisadi davranışları ve organizasyonları (devletler, piyasalar, firmalar gibi) etkileyen önemli bir faktördür. Örneğin, ülkeler arasında kültürden kaynaklanan büyük bir organizasyonel varyasyonlar, farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin İngiltere gibi ülkelerde aile şirketleri büyümenin motoru olurken, Amerika'da büyümenin motoru anonim şirketler olmuştur. Doğu Asya bölgesinde ise Keiretsu/Japonya ve Chaebol/Güney Kore gibi iş grupları kalkınmanın sağlanmasında çok başarılı olmuştur.

İktisat sosyolojisi alt disiplininde "Eski İktisat Sosyolojisi" ve "Yeni İktisat Sosyolojisi" olmak üzere iki kuşak vardır. Mark Granovetter ve Richard Swedberg'in çalışmalarıyla 1980'lerde başlayan iktisat sosyolojisi Yeni İktisat Sosyolojisini temsil etmektedir. Weber, Durkheim, Marx ve Simmel'in çalışmaları ise Eski İktisat Sosyolojisine aittir. Granovetter ve Swedberg'in öncülüğünde 1980'lerde ortaya çıkan iktisat sosyolojisinin yeni versiyonu Neoklasik İktisat Okulunu acımasızca eleştirmektedir.

Yeni İktisat Sosyolojisinin temel prensiplerine göre araştırmacılar sosyolojinin yardımıyla iktisatçıların çalıştıkları önemli sorunları da çalışmalıdırlar. Halbuki, Eski İktisat Sosyolojisindeki araştırmacılar ekonomi bilimine karşı saygılı bir duruş göstermekte ve iktisatçıların çalışmadığı alanlarda araştırma yapmaktaydılar. Bu araştırmaları da Neoklasik iktisatçıların araştırmalarını tamamlayacak şekilde yapmaktaydılar.

Günümüzde, sosyal ve ekonomik hayatın yapılanmasını çok büyük ölçüde piyasalar belirlemektedir. İktisat sosyolojisi yaklaşımına göre piyasaların mantığının öğrenilmesi ve piyasaların anlaşılması büyük önem taşımaktadır. 20. yüzyılda iktisat sosyolojisi benimsediği "ağ yaklaşımı" ve "organizasyon yaklaşımı" gibi yaklaşımları ile Neoklasik İktisat Okulunun piyasa modeline alternatif olan, oldukça gerçekçi sosyolojik yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu yaklaşımlar ekonomilerin anlaşılmasında kullanılabilecek uygulanabilir ve geçerli sosyolojik perspektifler sunmaktadır.

İktisat sosyolojisi piyasaların mantığının öğrenilmesi için geliştirdiği sosyolojik yaklaşımlar ile piyasaların anlaşılmasında önderlik yapmaktadır. Bu bağlamda iktisat sosyolojisinde piyasaların Neoklasik modelin sunduğu vizyondan farklı bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak önemli çalışmalar yapılmaktadır. İktisat sosyolojisi araştırmaları günümüzde karşılaşılan ekonomik krizlerin ve sorunların çözümü için, Neoklasik iktisat teorisinin sunduğu çözümlere alternatif oldukça gerçekçi sosyolojik öneriler üretebilmektedir (Carruthers ve Uzzi,2000:492).

4. İSLAM TEOLOJİSİ'NİN NEOKLASİK İKTİSAT TEORİSİNE YÖNELTTİĞİ ELEŞTİRİLER: İSLAM İKTİSADI

İslam iktisadı öğretilerine ilgi 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Müslüman ülkelerin siyasi bağımsızlıklarını ve özerliklerini kazanmalarıyla başlayan genel bir uyanış sonucunda ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren Ebu Ala Mevdudi, Umer Chapra, Khurshid Ahmad, Muhammad Nejatullah Siddiqi gibi İslam alimleri İslam'ın ana kaynaklarından türetilen İslam iktisadının ilkelerini temel düzeyde tartışmışlardır.

Kısa zamanda bu İslam alimlerinin yazıları modern üniversitelerde eğitim gören ve profesyonel ekonomistler olarak yetiştirilen Müslüman ekonomistlerin üzerlerinde etkili olmaya başlamıştır. Bu yeni yetişen Müslüman ekonomistler ekonomi biliminin metodolojisini, varsayımlarını ve kapsamını sorgulamaya, bu konulardaki memnuniyetsizliklerini ifade etmeye başlamışlardır(Khan,2018:9-10).

20. yüzyılın ilk yarısı boyunca İslam iktisadı çalışmalarının Müslüman din alimlerinin yazılarından ibaret olduğu görülmektedir. Bu yıllarda İslam İktisadına ayrılmış bir platform veya dergi bulunmamaktaydı. İslam iktisadının yükselişe geçtiği yıl, yani dönüm noktası 1976 yılı olmuştur. İslam iktisadının yükselişe geçmesi 1976 yılında Cidde Kral Abdülaziz Üniversitesi'nde İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin kurulmasıyla olmuştur. Çok kısa zaman içerisinde İslami ilkeler temelinde faaliyette bulunacak birkaç finans kurumu da ortaya çıkmıştır.

Bir dönüm noktası olan 1976 yılından itibaren son 30-40 yılda İslam iktisadına dair araştırma makalelerin, kitapların ve dergi yazılarının sayısında büyük bir artış olduğu da görülmüştür. Harvard üniversitesi İslami Finans Projesi veri bankasından elde edilen bulgulara göre 1979'dan önce İslam iktisadı ve finansıyla ilgili sadece 238 yayın bulunmaktadır. 1999 yılında bu sayı 2722 olmuştur. 2006'da yayınların sayısı 6485'e yükselmiştir. 2011'de ise sadece İslam iktisadına ve finansına ayrılmış birçok hakemli araştırma dergilerinin ve araştırma materyali sunan web sayfalarının bulunduğu görülüyordu(Khan,2018:11).

Ancak bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, İslam iktisadını ayrı bir sosyal bilim dalı olarak geliştirme güçlüğü çoğu uzman araştırmacı tarafından da kabul edilmektedir. Hatta İslami kurumlarda ve üniversitelerde öğretilen İslam iktisadı ağırlıklı olarak Neoklasik İktisat Okulunun müfredatına, ders yapısına ve araştırmalarına dayanmaktadır. Çünkü, İslam iktisadının öğretilmesi için kaliteli ders kitapları ve eğitim materyalleri bulunmamaktadır. Bu bağlamda İslam iktisadının öğretilmesinden ziyade ekonominin İslami bir perspektiften öğretilmesine daha fazla ağırlık verilmesi önerilmektedir(Khan,2018:13-14).

Türk toplumunda İslam iktisadı düşüncesinin önemli temsilcileri arasında Ahmet Tabakoğlu bulunmaktadır. Tabakoğlu'na göre İslam iktisadı düşüncesi temelinde Kur'an ve Hadislerden elde edilmiş ilkelere dayanmaktadır. Yani, İslam iktisadı düşüncesi teolojik olarak doğru bir sosyal bilimdir. Tabakoğlu İslami ekonomik sistemin her sistem gibi dengeye dayandığını belirtmektedir. Bu dengenin dayandığı üç ayak bulunmaktadır. İslam ekonomisi bu üç ayak üzerinde dengeli bir gelişme göstermektedir. Bu üç ayak evrenin dengesi, insanın dengesi ve toplumun dengesidir(Tabakoğlu,2008:74).

Tabakoğlu'nun "evrenin dengesi" ile kastettiği dünya-ahiret dengesidir. İslam inanç sistemine göre insan bu dünyada yaptıklarından öbür dünyada sorguya çekilecektir. Bu yüzden, İslam dini kişisel çıkar maksimizasyonu ilkesiyle hareket eden homoeconomicus görüşüne yabancıdır. İslam iktisat düşüncesi temel davranış modeli olarak homoislamicusu kabul eder. Ho-

moislamicus maslahat ilkesiyle, yani kamusal yarar ilkesiyle hareket eder. Homoislamicus İslami ruh (İslam hukuku/Fıkıh ilmi) tarafından çizilmiş sınırlar içerisindeki iktisadi davranışı ile hem bu dünyadaki hem de ahiretteki kurtuluşunu gerçekleştirir. Batılı seküler iktisat düşüncesi ise yalnızca bu dünyada kurtuluşu benimseyen bir yaklaşıma sahiptir. Yani, homoeconomicus dünya-ahiret dengesini ihmal ederek seküler bir kurtuluş için çalışmaktadır.

İkinci denge unsuru olan "insanın dengesi" ise aşırılıklardan kaçınmayı, yani itidalli olmayı ifade etmektedir. Bu yüzden, israf veya savurganlık yasağı İslam iktisadının temel ilkelerinden biri olmuştur. Ayrıca, Tabakoğlu'na göre tüketimi ekonominin büyüme motoru haline getirmek tehlikeli bir tutumdur. Bu tehlikeli tutum dengeli gelişmeyi önleyeceğinden İslam iktisat düşüncesinde mevcut değildir. İslam iktisadı düşüncesinde büyümenin anahtarı tasarruf, yatırım ve üretimdir(Tabakoğlu,2008:75).

Tabakoğlu tarafından "toplumun dengesi" ise adalet kavramıyla açıklanmaktadır. Adalet kavramının tam karşılığı dengedir. İslam iktisadı düşüncesi sosyal adaleti tesis etmektedir. İslam dininin en önemli sosyal ve iktisadi ilkelerinden birisi toplumculuktur. Yani, Batılı toplumlarda benimsenen bireycilik ideolojisinin tam tersidir. İslam toplumculuğu kişilere sorumluluk vererek, onları güçlendirerek toplum hizmetine sunmayı amaçlar.

Ayrıca, Tabakoğlu'na göre İslam dini insanların doğuştan "hür ve eşit" olduklarını kabul eder. İslam dininin bu önemli ilkesi evrensel insan hakları arasında bulunmaktadır. Bu bağlamda, İslam dini insanlara güvendiği ve kişiliklerine önem verdiği için özel mülkiyeti de kabul eder. İslam iktisadı düşüncesi özel mülkiyetle birlikte sosyal adaleti benimseyen bir yaklaşıma sahiptir. İslam iktisadı düşüncesinde özel mülkiyetin kabul edilmiş olmasına rağmen "herkesin temel ihtiyaçlarının karşılanması" ilkesi veya "geçim hakkı" ilkesi de mevcuttur. Bu yaklaşım toplum dengesini de garantilemektedir(Tabakoğlu,2008:75-76).

İslam ahlakına göre çok zenginleşen Müslümanlar toplumun diğer fertlerine ihtiyaçları olmadıklarını ve diğerlerinden daha üstün olduklarını düşünebilirler. Halbuki, İslam ahlakına göre servet veya zenginlik topluma aittir, nihai olarak da hepsi Tanrı'ya aittir. Bu yüzden, kazanılan servet veya zenginlik Müslümanların Tanrı'dan ve toplumun diğer fertlerinden uzaklaşmasına yol açmamalıdır. Bu durumun önlenmesi için İslam iktisadı düşüncesinde yoksulların küçümsenmemesi, servetin paylaşılması, yani infak edilmesi temel ilkelerden biri olarak kabul edilir.

Müslüman ülkelerde İslam iktisadının önemli temsilcileri bulunmaktadır. Bu bağlamda İslam iktisadının bir duayeni olan Syed Nawab Haider Naqvi'nin görüşleri oldukça önemlidir. Naqvi Neoklasik İktisat Okulunun ve liberal ekonomik modelin zayıf yanlarının açığa çıktığını ileri sürmektedir. Naqvi'ye göre günümüzde çoğu aydın kaçınılmaz olarak, Neoklasik İktisat Teorisinin ve liberal piyasa vizyonunun büyüme üzerine odaklanmasının toplumsal olarak arzu edilmeyen sonuçlara yol açtığını kabul etmektedir.

Neoklasik İktisat yaklaşımının büyüme üzerine odaklanırken gelir dağılımı, bölüşüm ve sosyal adalet gibi önemli meseleleri ihmal etmesi sosyal sorunların bir çığ gibi büyümesine, bu problemlerin tüm toplumu sarmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, Naqvi gibi düşünen İslam iktisatçılarına göre Neoklasik Teoriye ve kapitalizme İslam Teolojisinden elde edilmiş ahlak/adalet ilkelerinin entegre edilmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla, piyasalar ekonomik karar alma sürecinin tek söz sahibi olarak kabul edilemezler. Piyasalar sosyal amaçlarla birlikte ahlaki değerler tarafından yönlendirilmeli ve sınır-

landırılmalıdırlar. Batının liberal ekonomik ideolojisi ise "kişisel çıkar" ilkesini ve "fayda/çıkar maksimizasyonu" davranışını tılsımlı ve tüm sorunları çözebilecek bir prensip olarak kabul etmektedir.

Bu anlayıştan dolayı Batının liberal ekonomik ideolojisi dünya çapında çevre sorunlarının, eşitsizliğin ve yoksulluğun artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Naqvi'nin "Ahlak ve Ekonomi: İslami Bir Sentez" ve "İslam, Ekonomi ve Toplum" gibi çalışmaları İslam iktisadına yeni bir bakış açısı kazandırmış, ekonomiyi ahlaktan ayırmanın mümkün olmadığının anlaşılmasını sağlamıştır(Naqvi,2019:5).

Naqvi yaptığı çalışmalarda İslami ahlak değerlerinin ekonomik büyümeyi prensipte engellemediği iddiasında bulunmaktadır. Hatta, İslami değerlerin ekonominin gerek duyulan büyüme oranına ulaşmada olumlu katkılarının olduğunu ileri sürmektedir. Dolayıyla, İslam ahlakı prensipte büyüme yanlısıdır. Ancak, Naqvi Müslüman toplumların derin bir ekonomik uykuda olduklarını ve bu uykudan uyanmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Çünkü, Müslüman olmayan dünya, Müslüman dünyaya göre daha hızlı büyümektedir.

Müslüman toplumların ekonomik uykusunun en önemli sebeplerinden biri muhafazakar maneviyattır, yani İslam ahlakının yüzyıllardır durgun veya durağan halde kalmasıdır. İslam ahlak sistemi kendi dinsel ehliyetini kaybetmeden modern ahlaki ve ekonomik kaygılara karşı hassas hale getirilebilir. Bu bakımdan Naqvi'ye göre seküler ve ahlaki bilgilerden alıntı yapmalı ve Batı'nın dini geleneklerinden de ders almalıyız. Böylece geleneksel düşüncede esnekliğin getirilmesi mümkün olabilecek ve İslami bir Rönesans başlatılabilecektir(Naqvi,2019:128-129).

İslam iktisatçılarına göre son iki yüzyıldır ekonomi biliminin kontrolünü elinde bulunduran Neoklasik paradigma arzu edilmeyen toplumsal ve çevre sorunlarına yol açmıştır. Neoklasik paradigma sadece ahlaki boyutları reddetmemekte, ahlaki boyutların paradigma içine dahil edilmesine de karşı koymaktadır. Neoklasik İktisadın başarısızlığı toplumsal, çevresel ve ahlaki kuralların dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır. Ekonomi biliminin ahlakı yeniden keşfetmeye ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, ekonomi bilimine ahlakın entegre edilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda bir duayen Müslüman iktisatçı olan Umer Chapra seküler, Batı merkezli ekonomi bilimine yaptığı iktisadi ve ahlaki eleştiriler ile İslam iktisadının gelişmesi için uygun bir zemin oluşturmuştur. Ayrıca, Chapra Müslümanların da iktisat tarihine bakarak nelerin yanlış gittiğini bulmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Chapra Müslüman toplumların yeniden dirilişi ve istikrarlı sosyo-ekonomik kalkınması için çözümler üretmiştir. Umer Chapra'nın çalışmalarında İslam ve Ekonomi başarılı bir şekilde entegre edilmiştir. Böylece Müslüman toplumlar için yeni ve daha iyi bir geleceğin tohumları ekilmiştir(Chapra,2019:18-19).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların davranışlarını belirleyen faktör bazen akıl, bazen alışkanlıklar veya duygular, bazen sosyal ilişkiler veya normlar, bazen de ahlak kuralları veya inanç sistemleri olabilmektedir. İnsanın iktisadi boyutundan daha önemli boyutları olduğu da görülmektedir. İnsanın psikolojik yanı, sosyal varlık boyutu veya manevi boyutu en az iktisadi boyutu kadar önemlidir.

Doğa bilimi formunda olan Neoklasik İktisat Paradigması insanları iktisadi insan olarak görerek, psikolojik, sosyolojik ve manevi boyutlarını ihmal etmiştir. Neoklasik İktisat Okulunun bu yaklaşımı büyük toplumsal, çevresel ve ahlaki sorunlara yol açmıştır. Bu bağlamda 1980'den itibaren Neoklasik Teorinin etkili olduğu Türk toplumunda suç oranlarının yükseldiği, ailelerin parçalandığı, gelir eşitsizliğinin yükseldiği, ahlaki değerlerin yozlaştığı görülmektedir. Neokla-

sik İktisat Teorisi hayatın birliği ilkesini, yani Tevhid ilkesini ihlal etmektedir. Bir sosyal bilim dalından çok doğa bilimine benzemeye çalışan ekonomi biliminin yeniden insani ve ahlaki bir yaklaşım benimsemesi beklenmektedir.

Bu bağlamda İslam iktisatçıları İslam dininin sosyal bilimcilere "büyük boy teori" sunduğunu ileri sürmektedirler. Bu yüzden, İslamiyet ile Liberalizm, Kapitalizm veya Sosyalizm gibi Batılı ideolojileri karşılaştırmak mümkündür. İslam iktisatçıları İslam dinini temel alan bir sosyal bilimin mümkün olduğunu ileri sürmektedirler. Dolayısıyla, yükselmiş İslam Teolojisi'nin ideal olduğu kadar teolojik olarak doğru olan bir sosyal bilime yol açacağını savunmaktadırlar. Teolojik olarak doğru olan sosyal bilimin de ideal bir ekonomiye/topluma yol açacağını iddia etmektedirler.

İslam iktisatçıları İslam iktisadı düşüncesinin teolojik olarak doğru olduğunu, Müslüman toplumlarda uygulanmasının Batı orijinli seküler ekonomi bilimine göre daha iyi sonuçlar üreteceğini ileri sürmektedirler. İslam iktisatçılarına göre "büyük boy teori" olan İslamiyet'in amacı huzurlu, adil ve demokratik bir refah toplumu yaratmaktır. Türk toplumunda İslam kültürüyle piyasa ekonomisi ve rasyonalizm başarılı bir şekilde birleştirildiğinde ideal bir ekonomi modelinin ortaya çıktığı da görülmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'de finans sektörüne 1985 yılında girmiş olan Katılım Bankaları, Türk Bankacılık sistemi içerisinde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Katılım Bankaları faaliyetleriyle reel ekonominin canlanmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Ayrıca, Katılım Bankaları ekonomi içerisinde kaynak israfını ve kaynak sıkıntısı önlemek, tasarrufları sistem içine dâhil etmek, finansman maliyetlerinin düşürülmesini ve istihdamın arttırılmasını sağlamak, rekabetin geliştirilmesine katkı sağlamak, vergi kayıplarının önüne geçilmesi şeklinde ekonomiye çeşitli katkılar sağlamaktadırlar.

Modernleşme sürecine rağmen Türk toplumunda İslam kültürü iktisadi davranışları ve organizasyonları (devlet, piyasalar, firmalar) etkileyen önemli bir faktör olmayı sürdürmektedir. Anadolu'da Müslüman iş adamlarının sahip olduğu KOBİ'lerin yükselişi, ileri teknolojiye dayalı üretim ve ihracat yapabilmeleri, marka yaratabilmeleri, küresel ekonomiyle entegre olabilmeleri Anadolu'daki kentlerin profilini değiştirmiş ve yeni orta sınıfların doğmasına yol açmıştır. Türk toplumunda Katılım bankalarıyla birlikte Müslüman iş adamlarının sahip olduğu KOBİ'ler büyümenin motoru olabilecek potansiyele sahiptirler.

Türkiye ekonomisinin büyüme ve kalkınmasında önemli bir değişken olarak İslam kültürü olduğu görülmektedir. Müslüman iş adamları İslam dini sayesinde dürüst bir burjuva meslek ahlakı geliştirebilmişlerdir. Türk toplumunda ekonomi rasyonelleşirken güzel bir ahlakla da birleşmiştir. Türk toplumunda ekonominin izlediği yolu İslamın ruhu belirlemektedir. Bu bağlamda Türk toplumunda piyasa ekonomisinin sosyal olarak entegrasyonunu ortaya çıkaracak iktisat sosyolojisi araştırmalarının önemli katkılar sağlayacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'nin önümüzdeki birkaç yıl içerisinde ekonomik olarak başarılı bir Müslüman ülke olarak yüksek gelirli ülkeler arasında yerini alacağı tahmin edilmektedir.

KAYNAKLAR

Carruthers, Bruce G. ve Uzzi, Brian (2000), "Economic Sociology in the New Millenium", Contemporary Sociology, Vol. 29, No. 3, s. 486-494.

Chapra, M. Umer (2019), İktisadın Geleceği: İslami Bir Bakış, İktisat Yayınları

Hass, Jeff (2007), Economic Sociology: An Introduction, Routledge.

Jongen, Marc (2010), İlahi Kapitalizm, [Çeviren: Mesut Keskin], Avesta Yayınları

Kalleberg, Arne L. (1995), "Sociology and Economics: Crossing the Boundaries", Social Forces, vol. 73, No:4, s. 1207-1218.

Khan, Muhammad Akram (2018), İslam İktisadının Meseleleri: Güncel Durum ve Geleceğin Bir Analizi, İktisat Yayınları

Naqvi, Syed Nawab Haider (2019), Ahlaklı Olmak ve İnsanın Esenliği Üzerine Görüşler, İktisat Yayınları

Ruben, Ester ve Dumludağ, Devrim (2015), "Davranışsal İktisadın Gelişimi", İktisat ve Toplum Dergisi, Sayı: 58 (Ağustos 2015).

Şeniğne, Billur (2011), Rasyonalite Kavramına Deneysel ve Davranışsal İktisat Bağlamında Yeni Bir Bakış Açısı: Nöroiktisat, Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi

Tabakoğlu, Ahmet (2008), Türkiye İktisat Tarihi, 8. Baskı, Dergah Yayınları

Zafirovski, Milan (1999),"Economic Sociology in Retrospect and Prospect", American Journal of Economics and Sociology, Vol. 58.